

BİRLEŞİK KRALLIK'TA KAMU HİZMETİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

THE HISTORICAL TRANSFORMATION OF PUBLIC SERVICE IN THE UNITED KINGDOM

Onur GÜRER*

Özet: Modern anlamda kamu hizmeti 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. O zamandan beri kamu hizmetinin genişleme ve daralma diyalektiği birçok ülkede etkisini az ya da çok benzer bir biçimde hissettirmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında önde gelen kapitalist ülkeleri korumacı bir döneme girmiş, devlet imalat ve hizmet sunumu sürecinde büyük bir aktör olarak yer almıştır. 1970'lerden itibaren ulaşım, sağlık, eğitim gibi sektörlerde piyasa ilişkileri ve özelleştirmeler yaygınlaşmış, özel sektör çok daha etkin hâle gelmiştir. Birleşik Krallık her iki dönemin de öncü ve etkili aktörlerinden biridir. Piyasa ilişkilerinin ve özelleştirmelerin etkisini artırması devletin kamusal alanda kapladığı alanın da daralmasına yol açmıştır. Bir Kıta Avrupası ülkesi olan Türkiye'de kamu hizmetinin yürütülmesi, örgütü ve personeli, doğaldır ki, Birleşik Krallık'a göre pek çok yönden farklılık taşımaktadır. Birleşik Krallık, Türkiye'de de uygulanan ve çok tartışılan modern kamu özel ortaklığının örgütsel biçiminin yaratıcısı ve uygulayıcısıdır. Piyasalaştırma ve özelleştirme sürecindeki öncü rolü nedeniyle bu ülkedeki kamu hizmetinin tarihsel gelişimi ve tikanıklıkları ayrı olarak incelenmeyi hak etmektedir. Çalışmada bu konular ve kamu hizmetinin krizinin çözümüne ilişkin eğilimler ve sonuçlar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Hizmeti, Birleşik Krallık, Üretim İlişkileri, Piyasalaştırma, Özelleştirme

Abstract: Modern public service has arisen in the last quarter of the 19th century. Since then, the dialectic of widening and narrowing of the public service sphere has made its impact in a more or less similar way in many countries. After the Second World War, the leading capitalist countries entered a protectionist period, in which the state was a dominant actor in production and public service

* Dr., Piri Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ogurer@pirireis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2714-5299, Makalenin Gönderim Tarihi: 28.02.2024, Kabul Tarihi: 22.05.2024

delivery. Since the 1970s, market relations and privatisations have become widespread in sectors such as transportation, health, education, and the private sector has become much more active. The United Kingdom is one of the leading and influential actors in that time. The increasing influence of market relations and privatizations has led to downsizing of the state in public sphere. Naturally; delivery, organization and personnel of the public service of Türkiye have several differences from the United Kingdom. The United Kingdom is the creator and implementer of the exceedingly doubtful modern public-private partnership in organisational form which is also implemented in Türkiye. Due to its leading role in the marketization and privatisation process, the historical transformation and gridlock of the public service in the United Kingdom need to be assessed independently. This article focuses on these matters, and tendencies and outcomes of the remedies for the crisis of the public service.

Keywords: Public Service, the United Kingdom, Relations of Production, Marketisation, Privatisation.

GİRİŞ

Kapitalizmin ortaya çıkışıyla, önceki üretim tarzlarına göre üretim ilişkileri çok daha karmaşık hâle gelmiştir. Takım tezgâhlarının geliştirilmesi, buhar gücünün üretim faaliyetinde kullanılması üretimi artırmış ve toplumsallaştırmıştır. Kırılardan kentlere göç eden serfler ve küçük mülklerini kaybeden eski zanaatkârlar işçi sınıfını oluşturmuş, önce atölyelerde sonra fabrikalarda üretim yapan makineler bu sınıf tarafından kullanılmıştır. Demiryollarının ve telgrafın yaygınlaşmasıyla ulaşım ve iletişim ağlarının büyük bir hızla gelişmesi, sermayenin yeni kaynaklar ve pazarlar bulmasına yardımcı olmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, mali sermayeyle sanayi sermayesi iç içe geçmiş, meta ihracından farklı olarak sermaye ihracı ortaya çıkmış ve sermayenin yoğunlaşması süreci başlamıştır. Bu süreçle paralel ilerleyen kapitalizmin tekelleşme eğilimi hem üretim ilişkileri alanında hem devlet faaliyetlerinde planlamayı zorunlu kılmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda devletin toplumsal hayattaki rolü artmış, modern anlamda kamu hizmeti ve kamu görevlileri doğmuştur. Faşizmin yenilgisiyle sonuçlanan II. Dünya Savaşından sonra ise kapitalist ülkelerde uygulanan; devletin piyasaya müdahale ederek, toplam talebi artırarak krizleri önlemeyi ve işsizliği azaltmayı hedefleyen keynesyen ekonomik model, kamu hizmetinin sınırlarını büyük oranda genişletmiştir. Üretim faaliyetinin veriminin artırılması ve kitlelerin sisteme bağlanması amacıyla insanların barınma, eğitim, sağlık, ulaşım vb. ihtiyaçlarının az veya çok karşılanması bu dönemin ürünü olmuştur. Bu

dönemde yapılan anayasalar, kanunlar vb. hukuki düzenlemeler bu genişlemenin damgasını taşımıştır.

Dünya kapitalizminin '70'li yıllardan itibaren girmiş olduğu iktisadi krizler ve bu krizlere cevap olarak piyasalaştırma ve özelleştirme uygulamaları nedeniyle kamu hizmetinin alanının oldukça daraldığı söylenebilir.¹ Özelleştirmeler, üretilen malların ve sunulan hizmetlerin metalaştırılması, başka bir deyişle piyasalaştırma sürecinin öncüsü Birleşik Krallık olmuştur. Bu uygulamalar Türkiye'ye de ilham olmuş ve neredeyse aynı biçimde uygulanmıştır. Meta üretimi, özel mülkiyet, devlet mülkiyeti gibi kavramların üretim ilişkileriyle doğrudan bağlantısının bulunması ve bunun da kamu hizmetinin sunulmasında önemli bir etkisinin olması nedeniyle, Birleşik Krallık'ta kamu hizmetinin tarihsel gelişimi ve dönüşümü krizi çalışmamızda bu kavramlar bağlamında ele alınmıştır. Kamu hizmetinin nasıl örgütleneceği, yürütüleceği ve yurttaşların buna aktif katılımını sağlama konularında kestirme bir yol bulmak mümkün değildir. Bu konuda verilebilecek en genel cevap, toplumsal sınıfların örgütlenerek kendi çıkarları doğrultusunda iktidarı veya iktidarın sınıfsal karakterini değiştirmeleridir. Toplumların ve devletlerin yapısındaki dönüşüm, kamu hizmetinin alanının genişleme ve daralma diyalektiğini belirleyecektir.

I. ÜRETİM TARZI DEVLET VE KAMU HİZMETİ

Tarih, insanların eylemleri sonucu ortaya çıkar, fakat insanın *tarihi yapabilmesi* için yaşamak için uygun koşullara sahip olması gerekir. Yaşam her şeyden önce yeme, içme, barınma, giyinme gibi çeşitli ihtiyaçları içerir.² Bütün bu yaşamsal unsurları elde edebilmek için insanlar üretim faaliyetinde bulunurlar. Bilinç, din vb. kavramlar insanları hayvanlardan ayırt etmek için kullanılabilir; fakat bu konuda asıl ayırt edici olan, yaşam araçlarının üretimidir.³

Üretim tarzı, üretim ilişkileri ve üretici güçler arasındaki özel bir ilişki biçimidir. Üretici güçler, doğayı dönüştürme gücü anlamına ge-

¹ Janet Newman/John Clarke, *Publics, Politics and Power: Remaking the Public in Public Services*, Sage Publications, London, 2009, s. 7.

² Karl Marx/Frederick Engels, *Selected Works in Three Volumes*, Progress Publishers, Moscow, 1976, s. 30.

³ *Ibid.*, s. 20.

lir.⁴ Emek, sermaye, toprak ile birlikte üretim araçları⁵ üretici güçleri oluştururken, üretim ilişkileri; mülkiyet ilişkilerini, sınıflar arası güç dengelerini ve ilişkilerini kapsar. Bu üç ilişkinin de toplumsal yaşamdaki görünümü hukuk aracılığıyla olur. Dolayısıyla üretim ilişkileri ve hukuk arasında yakın bir bağ bulunur.⁶ Bugün dünyanın neredeyse tamamında kapitalist üretim tarzı egemendir. Kapitalist üretim tarzında, üretim araçları üzerinde özel mülkiyet egemendir, meta üretimi ve değişimi esastır, işçiler piyasada emek güçlerini satarak ve artı değer yaratarak üretim sürecine katılır.⁷

Üretim faaliyetinin sürekliliğinin sağlanması için emek gücünün yeniden üretilmesi gerekir. Emek gücünün yeniden üretilmesi; insanlara yiyecek, giyecek, yakıt, barınak gibi geçim araçlarının sağlanmasıyla olur. Böylece üretici, yaşamını sürdürecektir ve üretim sürecindeki yerini alacaktır. Modern devlet, üretim tarzının ve üretici güçlerin yeniden üretilmesine yardımcı olan bir aygıttır.⁸ Yeniden üretimin sağlanabilmesi için eğitim, sağlık, ulaşım, barınma⁹ gibi konularda birtakım faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir. İşte bu faaliyetler, kamu hizmeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu hizmetini kural olarak¹⁰ devlet yürütür. Devlet, iktisadi ve politik açıdan egemen olan sınıfın

⁴ David Harvey, *Limits to Capital*, 2nd Ed. Verso, London, 2006, s. 99.

⁵ Hammadde, makineler, üretim binaları.

⁶ Onur Karahanoğulları, "Marksizm ve Hukuk", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. LVII, S. 2, 2002, s. 63.

⁷ Karl Marx, *Kapital*, C. II, Sol Yayınları, Ankara, 1992, s. 56-58.

⁸ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İthaki Yayınları, Çev. Alp Tümmertekin, İstanbul, 2003, s. 117, 156-157; David Harvey, *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*, Oxford University Press, New York, 2010, s. 233.

⁹ Isınma, su ve elektrik harcamaları barınmanın doğal birer parçası sayılmalıdır.

¹⁰ Bu ifadeden, kamu hizmetinin istisnai olarak özel hukuk kişileri eliyle yürütülebileceği anlamı çıkmaktadır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ali. Ü. Azrak, "Millileştirme ve Kamu Hizmeti", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XXXVI, S. 1-4, 1970, s. 59-vd.; Pertev Bilgen, "Kamu Hizmeti Hakkında", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, C. I, S. 1, 1980, s. 113-116; Onur Karahanoğulları, *Kamu Hizmeti: Kavram ve Hukuksal Rejim*, 3. Bas., Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s. 54-72; Sedat Çal, "İdare Hukukunda Metalaştırma Serüveni: 1980'lerden Bugüne Kamu Hizmetinde Başkalaşım ve İdare Hukukunun Bu dönemeçteki Kimlik Sorunsalına Bakışlar", *Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm*, Ed. Ali Murat Özdemir/Muammer Ketizmen, İmge Yayınları, Ankara, 2014, s. 124-127.

baskı aygıtıdır.¹¹ Yalnız bu baskıcı özelliğinin yanında devletin ideolojik yönünün de bulunduğu hesaba katılmalıdır. Devletin baskıcı ve ideolojik yanları arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Bu iki işlev, ancak saf tanımsal düzeyde ve önemli rezervlerle ayrılabilir.¹² Çünkü baskıcı uygulamalar ve ideolojik müdahaleler çoğu zaman iç içe geçmektedir. Devletin yaygın ve sürekli baskı uygulaması toplumsal mücadelelerin yükselmesine ve kapitalizmin yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına yol açabilmektedir. Bunun yaşanmaması için devlet; kamu hizmeti faaliyeti yürüterek üretim maliyetlerini azaltmakta, yurttaşlarına asgari yaşam ve çalışma standartları gibi bazı olanaklar ve garantiler sunarak onların rızasını kazanmaktadır.¹³

Doktrinde kamu hizmetinin iktisadi nesnellik, devletin görevleri ve devletin yarattığı işlevler olarak tanımlandığı tespit edilmektedir.¹⁴ Kamu hizmetinin tanımlanmasının zor olduğunu belirten yazarların çoğunlukta olmasına rağmen, kamu hizmeti tanımının yapılmasında doktrinin ve yargı organlarının kamu hizmetini sıklıkla tanımladığı da belirtilmektedir.¹⁵ Kamu hizmeti, şablonlara bağlı kalınmadan, her tarihsel süreçte yeniden tanımlanması gereken bir kavramdır.¹⁶

Kamu hizmeti, kural olarak idare(devlet) tarafından yerine getirilen, toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılama amacı taşıyan, kamusal yetki ve usuller kullanılarak yürütülen faaliyetlerdir.¹⁷ Bu ihtiyacın; sürekli olması gerektiği gibi,¹⁸ tam olarak tatmin edilememesi nedeniyle toplumun huzurunun bozulma ihtimalinin bulunması da gerekir. İhtiyaç görece bir kavramdır ve gıda, konut, sağlık, eğitim ve ulaşım hizmetleri gibi birçok faaliyet kategorisine göre tanımlanabilir.¹⁹ İhtiyaç; *piyasa tale-*

¹¹ Friedrich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1998, s. 201.

¹² Nicos Poulantzas, State, Power, Socialism, Verso Classics, London, 2000, s. 33-34.

¹³ David Harvey, Spaces of Capital: Towards a Critical Geography, Routledge, New York, 2001, s. 277.

¹⁴ Karahanoğulları, Kamu Hizmeti, s. 10-45.

¹⁵ Cüneyt Ozansoy, "Türkiye'de Kamu Hizmeti Tartışmaları: Bir Hamaset ve Habaset Alanı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XLVI, S. 1, 1997, s. 85-86.

¹⁶ Karahanoğulları, Kamu Hizmeti, s. 6-7.

¹⁷ A. Şeref Gözübüyük/Turgut Tan, İdare Hukuku C. I, 9. Bas., Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s. 589-592.

¹⁸ İl Han Özay, Günışığında Yönetim, Alfa Yayınları, 3. Bas., İstanbul, 1996, s. 231.

¹⁹ David Harvey, Social Justice and the City, 2nd Ed., Blackwell Publishers, Oxford, 1993, s. 102.

bi, bir bölgeler dizisinde bulunan bireylerin göreceli mahrumiyetinin araştırılmasıyla tespit edilebilen *gizli talep*, yaş, yaşam süresi, gelir düzeyi, toplumsal ve kültürel koşulların belirlediği *potansiyel talep* ve ilgili kamu hizmeti alanının uzmanlarıyla yapılacak *ortak çalışmalar* gibi faktörlere göre belirlenebilir.²⁰ İhtiyaçların belirlenmesinde piyasa talebini belirlemek her zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle eğitim, itfaiye, polis hizmetleri gibi kamu hizmetleri üretilirken piyasa fiyatının belirlenmesi zor olduğundan, *olağan* piyasa mekanizması devre dışı kalmakta, bunlar kamusal faaliyetin konusu olmaktadır.²¹

Kamu hizmeti, toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla devletin, üretim ilişkilerinin kurallarından belirli oranda özerk bir biçimde yürüttüğü faaliyetler olarak da tanımlanmaktadır.²² Bir başka anlatımla kamu hizmeti, devlet mal üretiminde ve hizmet sunumunda piyasa ilişkilerini kaldırdığında veya eksilttiğinde ortaya çıkar.²³ Bu tanım, devlet ve üretim ilişkileri diyalektiğini göz önünde bulundurduğu için diğer tanımlamalara göre daha güçlü yanlar barındırmaktadır. Kamu hizmeti faaliyetinde, üretim ilişkilerinin bir parçası olan piyasa mekanizmasının tam ya da belirli bir oranda eksiltildiği belirtilmekte, vergi toplanmasında ve askerlik hizmetinde piyasanın etkisinin tam olarak ortadan kalktığı ileri sürülmektedir.²⁴

II. BİRLEŞİK KRALLIK'TA KAMU HİZMETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. Birleşik Krallık'ta Kamu Hizmetinin Doğuşu ve Hukuk Sistemi

Sanayi kapitalizminin doğduğu yer olan Birleşik Krallık'ta, feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş oldukça sancılı olmuştur. Küçük üreticiler, ilk önce tamamıyla veya belirli bir oranda feodal yükümlülüklerinden kurtulmuş, sonra birer üretim aracı olan mülkle-

²⁰ Ibid., s. 102-104.

²¹ Ibid., s. 89.

²² Karahanoğulları, Kamu Hizmeti, s. 5.

²³ Onur Karahanoğulları, İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2022, s. 278.

²⁴ Karahanoğulları, Kamu Hizmeti, s. 48.

rinden koparılmış ve geçinmek için ücretli emek sistemine bağlanmıştır. Su gücünün ve buharın üretimde kullanılmasının ortaya çıkardığı sanayi devrimiyle birlikte evdeki ya da atölyedeki üretim süreci fabrikalara kaymış²⁵ ve bu süreç içerisinde sanayi kapitalizmi gelişmiştir. Sömürgelerdeki hammaddelerin metropollere aktarılmasıyla ilk sermaye birikimi sağlanmış, uzun çalışma saatleri ve düşük ücretlerle kadın ve çocuk emeği de dâhil olmak üzere emek sömürüsü inanılmaz boyutlara ulaşmıştır.

Modern kamu hizmetinin Britanya’da ve Kıta Avrupası’nda ortaya çıkışı, kapitalizmin gelişmesiyle paralel gitmiştir. Yalnız kapitalizmin emekleme döneminde, kamu hizmetinin çok sınırlı bir ölçekte kaldığını ve sayıca az bir yurttaş kitlesine ulaştığını belirtmeliyiz. Birçok kamu hizmeti kuruluşu, hayırsever veya dini örgütler olarak ortaya çıkmış, bunların faaliyetleri devlet tarafından devralınmış ve sonrasında bu kuruluşlar tekrar özel sektöre devredilmiştir.²⁶ Üretim sürecinin örgütlenmesi açısından kapitalizmin gelişmesi, Britanya toplumunun ihtiyaçlarını da artırmıştır. Bu ihtiyaçların karşılanması yolunda Aralık 1942’de, Birleşik Krallık’taki refah devleti uygulamalarının temeli olan Sosyal Güvenlik ve Bağlantılı Hizmetler Raporu (*Social Insurance and Allied Services*)²⁷ yayımlanmıştır. Rapor, büyük oranda sosyal güvenlik sistemiyle ilgilidir ve işsizlik, hastalık ve emeklilik konularında yurttaşlara güvenceler sunulmasını önermektedir.²⁸ 1948 yılında kurulan, devlet tarafından yürütülen ve vergilendirme yoluyla finanse edilen Ulusal Sağlık Sisteminin (*National Healthcare System*) temelleri de bu rapora dayanmaktadır.²⁹ Sistemin esas işlevi, Birleşik Krallık yurttaşlarının mali güçleri yettiği oranda ödediği vergilerle nitelik-

²⁵ Maurice Dobb, *Capitalism Yesterday and Today*, Monthly Review Press, New York, 1962, s. 34-35.

²⁶ Tony L. Doherty/Terry Horne, *Managing Public Services – Implementing Changes*, Routledge, London, 2002, s. 4.

²⁷ Rapor, William Henry Beveridge tarafından hazırlandığı için O’nun ismiyle anılmaktadır.

²⁸ Laura Nistor, *Public Services and The European Union: Healthcare Health Insurance and Education Services*, T.M.C Asser Press, The Hague, 2011, s. 19.

²⁹ <https://www.sochealth.co.uk/national-health-service/public-health-and-wellbeing/beveridge-report>, Erişim Tarihi: 10.1.2024.

li sağlık hizmetlerinin sağlanmasıdır.³⁰ 1945-1979 yılları arasında; sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, kent içi ulaşım ve altyapı hizmetlerinde Birleşik Krallık'ta devletin oldukça etkin bir konumda olduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı ertesinde gaz, elektrik gibi barınmaya ilişkin hizmetler, demiryolları, Merkez Bankası, Britanya Havayolları, hatta bunların da ötesinde kömür ve çelik sanayileri³¹ devletleştirilmiştir.³² İmalat, ticaret, tarım, inşaat gibi sektörler ise büyük oranda özel sektöre bırakılmıştır.³³ Devletleştirilmiş sektörler, tüm üretim araçlarının beşte birini oluşturmaktadır.³⁴ Sektörlerin devletleştirilmesine, bunların doğal tekel olma özelliğine sahip olmalarının yanı sıra planlı kapitalizmle devlet işletmeciliğinin uyumlu olması gerekçe olarak gösterilmektedir.³⁵ Birleşik Krallık'ta devletin kamu hizmeti alanındaki ve üretimdeki etkinliği, '80'li yıllardaki özelleştirmelerle büyük oranda ortadan kaldırılmıştır. Bu sürecin ideolojik nedenlerle özelleştirme olarak değil *denationalisation*³⁶ olarak tanımlandığı belirtilmektedir.³⁷

Birleşik Krallık'ta refah devleti uygulamaları doğrultusunda genişleyen idari faaliyetler, hukuk sisteminde de karşılık bulmuştur. 1957'de Franks Komitesinin hazırlamış olduğu rapor doğrultusunda

³⁰ Sigrid Sterckx/Julian Cockbain, "The UK National Health Service's 'Innovation Agenda': Lessons on Commercialisation and Trust", *Medical Law Review*, C. XXII, S. 2, 2014, s. 223.

³¹ Çelik sanayii Birleşik Krallık'ta devletleştirme-özelleştirme diyalektiğinde özgün bir konuma sahiptir. Çelik sanayii; 1949 yılında İşçi Partisi iktidarında devletleştirilmiş, 1952'de Muhafazakâr Partinin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra özelleştirilmiş, 1967'de yeni bir İşçi Partisi iktidarında tekrar devletleştirilmiştir. Alasdair M. Blair, "The British Iron and Steel Industry Since 1945", *Journal of European Economic History*, C. XXVI, S. 3, 1997, s.572-573. Çelik Sanayii 1999 yılında Anthony Blair döneminde tekrar özelleştirilmiştir.

³² Dobb, s. 76; Robert Millward, "The 1940s Nationalizations in Britain: Means to an End or the Means of Production?", *The Economic History Review*, C. L, S. 2, 1997, s. 210-211.

³³ Ibid., s. 215.

³⁴ Dobb, s. 76-77.

³⁵ Millward, s. 215

³⁶ Kavramı Türkçe'de tek bir kelimeyle ifade etmek mümkün olmadığından orijinalini kullandık.

³⁷ John Kitsos, "Privatisation and Public Private Partnerships: Defining the Legal Boundaries from an International Perspective", *European Procurement & Public Private Partnership Law Review*, C. XX, S. 1, 2015, s. 22.

1958’de Kurullar ve Soruşturma Kanunu (*Tribunals and Inquiries Act*) kabul edilmiştir. Kanun, 1971’de ve 1992’de iki kez değişikliğe uğramıştır. Kanunla, yargısal fonksiyonu bulunan idari kurullar (*administrative tribunals*) oluşturulmakta, bu kurulların kararları; kuruluş esasları ve çalışma usulleri açısından Kurullar Konseyi (*Council on Tribunals*) tarafından izlenmekte, Temyiz Mahkemesi (*Court of Appeal*) tarafından da denetlenmekteydi.³⁸ Her bir kurulun görev alanı; göçmenler, sosyal sigortalılar, iş kazaları gibi tek alanla sınırlıydı.³⁹ Kurullar kullandıkları yetkiler bakımından da ayrılmaktaydı. Bunların bir bölümü yargısal yetkiler kullanmakta, kamu kurumlarının işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemekte; diğer bir bölümü bakanlıklara itiraz yolu açık olmak üzere, lisans verme vb. idari işlemler yapmakta; bazıları ise bağımsız idari otoriteler olarak çeşitli alanlara ilişkin kurallar koymaktaydı.⁴⁰ Bağımsız idare mahkemeleri yerine yargısal yetkileri bulunan idari kurullar oluşturulmasının avantajları arasında; avukat tutma zorunluluğunun bulunmaması nedeniyle düşük masraflı olma, kolay erişilebilir olma, mahkemelerden farklı olarak teknik usul kurallarının söz konusu olmaması, duruşmaların kısalığı nedeniyle zamandan ve paradan tasarruf edilmesi gibi nedenler gösterilmektedir.⁴¹ Kurulların oluşturulmasından önce Fransız Devlet Konseyi Başkan Yardımcısı Birleşik Krallık’a davet edilerek kendisinin görüşü alınmış, fakat Franks Komitesi, idari rejimin herhangi bir özelliğinin adaptasyonunu seçmemiştir.⁴² Bunun sebebinin, ortak hukuk ve Kıta Avrupası hukuku arasındaki anlayış farklılıkları olduğunu, ayrıca ‘50’li yılların Birleşik Krallık’ın idari rejimin birtakım özelliklerini alması için erken bir dönem olduğunu düşünüyoruz.

2007 yılında kabul edilen Kurullar, Mahkemeler ve Yaptırımlar Kanunu ise (*The Tribunals, Courts and Enforcement Act*) Birleşik Kral-

³⁸ Paul P. Craig, *Administrative Law*, 7th Ed., Sweet and Maxwell, London, 2012, s. 261.

³⁹ Esin Örcü, “Büyük Britanya’da İdarenin Yargısal Denetimi”, in II. Ulusal İdare Hukuku Kongresi: İdari Yargının Dünyadaki Bugünkü Yeri, Danıştay Yayınları, Ankara, 1993, s. 259.

⁴⁰ Neil Hawke/Neil Parpworth, *Introduction to Administrative Law*, Cavendish Publishing Limited, London, 1998, s. 68-71.

⁴¹ *Ibid.*, s. 67.

⁴² John Bell/François Lichère, *Contemporary French Administrative Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2022, s. 2.

lık idare hukuku sisteminde niteliksel bir değişimin göstergesi olmuştur. Kanunla birlikte; kurullar bağımsız mahkemeler haline getirilmiş, mahkemelerin üyeleri yargıç statüsü kazanmış, ilk derece mahkemesi (*first tier tribunal*), üst mahkeme (*upper tribunal*) ve İstinaf Mahkemesi (*High Court*)-Temyiz Mahkemesi (*Court of Appeal*) olmak üzere üç dereceli bir yargılama sistemi öngörülmüş, üst mahkemenin bazı kararlarının istinaf mahkemesi, bazılarının ise temyiz mahkemesi tarafından denetlenmesi sistemi getirilmiştir.⁴³ İlk derece mahkemesi ve üst mahkeme; idari nitelikte uzmanlık mahkemeleri iken, istinaf ve temyiz mahkemelerinin, adli ve idari yargı organlarının denetimini yapma yetkisini bulunmaktadır. Üç dereceli idari rejime benzeyen bu sistemde, idari rejimden farklı olarak, bir yüksek idare mahkemesi bulunmamaktadır. Ayrıca Birleşik Krallık'ta idari sözleşmeler ve idarenin sorumluluğu konularında adliye mahkemeleri görevlidir.⁴⁴

B. Kamu Hizmetinin Piyasaya Açılmasının Tarihsel ve Teorik Temelleri

20. yüzyılda kamu hizmetinin, II. Dünya Savaşı'nın sonunda ve '70'lerde iki krize girdiğini söylemek mümkündür. Bu krizlerden ilki genişleme, ikincisi ise daralma krizidir.⁴⁵ İlk krizde, devletin toplumsal ve iktisadi alanda daha fazla yer alması nedeniyle idarenin faaliyet alanı genişlemiş, liberalizmin kamu hizmetini idarenin faaliyetlerini kısıtlama aracı olarak kullandığı dönem sona ermiştir.⁴⁶ Üretim ilişkilerinde, iş bölümünde, artı değere el koyma sürecinde yaşanan önemli değişiklikler nedeniyle devlet faaliyeti için daha önce *marjinal* olarak görülen eğitim, şehir planlaması, sağlık, ulaşım vb. hizmetler devletin hizmet sunduğu alanlar haline gelmiştir.⁴⁷

II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda ve hemen sonrasında, kapitalist ülkelerde yeni bir iktisadi, politik ve toplumsal sistem ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin bu yeni yöneliminin doğurduğu kurumların temelleri ise 1944'te ABD'nin Bretton Woods kasabasında yapılan

⁴³ Craig, s. 266-273.

⁴⁴ Bell/Lichère, s. 65.

⁴⁵ Onur Karahanoğulları, "Kamu Hizmetinde Kriz Yeni Denge ve Hukuk", *Emek Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 8, 2002, s. 38.

⁴⁶ Azrak, s. 57.

⁴⁷ Poulantzas, s. 167.

konferansta atılmıştır. Konferans kararları doğrultusunda Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası kurulmuş, para birimleri arasındaki dalgalı kur sistemine son verilmiştir. ABD Dolarının değeri, altının değerine bağlanmıştır. Dolar, kapitalist dünyanın *konvertibl* para birimi haline gelmiştir. ABD Doları-Batı Alman Markı paritesi de büyük oranda sabitlemiştir. Yalnız Batı Avrupa’da esas değişim savaş sonrası yıllarda yaşanmıştır. Büyük yeteneğe sahip ilginç bir akademisyen ve iyi bir hatip, sınıfına ve kendisini yetiştiren sisteme zekâsıyla hizmet eden biri olarak tasvir edilen⁴⁸ İngiliz iktisatçısı John Maynard Keynes’in düşünceleri doğrultusunda ücretlerin yüksek tutulduğu, devletin üretim sektöründe büyük yatırımlar yaparak talebi yükselttiği ve kamu hizmetlerini bizzat yürüttüğü, işsizlik oranının mümkün olduğu kadar aşağı çekildiği refah devleti uygulamaları,⁴⁹ yaklaşık otuz yıl boyunca Batı Avrupanın çehresini şekillendirmiştir. Ancak otuz yıllık dönemin sonunda bu sistem, sermaye birikimi ve kitlelerin yönetilmesi konusunda tıkanmıştır.

Kamu hizmetinin daralma krizi, bahsettiğimiz tıkanmanın kendisini 1973-1979 petrol krizlerinde göstermesinden sonra ortaya çıkmıştır. 1973’te Mısır, Suriye ve müttefikleri ile İsrail ve müttefikleri arasında çıkan Yom Kippur Savaşı’nda, Amerika Birleşik Devletlerinin İsrail yanlısı tutumu nedeniyle Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü’nün(OPEC) Arap üyelerinin Ekim ‘73’te petrol üretimini kısması ve ambargo uygulama kararı, petrol fiyatlarını dört katına çıkartmıştır.⁵⁰ 1979 yılında İran’da iktidarın değişmesi ve 1982’ye kadar yaşanan düşük yoğunluklu iç savaş ve 1980-1988 yılları arasında süren İran-İrak Savaşı da petrol üretiminin azalmasına ve petrol fiyatının yükselmesine yol açmıştır. Krizlerin etkisi bütün dünya için ağır olmuştur. 1973-75 yılları arasında, gelişmiş piyasa ekonomilerinde sadece bir yıl içerisinde sanayi üretimi %10 azalırken, bu gelişmeye paralel olarak uluslararası ticaret %13 azalmıştır.⁵¹ Avrupa’nın altı eski sanayi ülkesinin imalat sektöründe çalışan sayısı, 1973’ten ‘80’li yılların sonlarına kadar yedi milyon kişi azalmış, ‘80-’84 yılları arasında Britanya, imalat sanayisi-

⁴⁸ Andrey Gromiko, Anılarım, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 111.

⁴⁹ Eric J. Hobsbawm, The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991, Abacus, London. 1995, s. 409.

⁵⁰ Ibid., s. 244.

⁵¹ Ibid., s. 405.

nin %25'ini kaybetmiş,⁵² sanayi sektöründe çalışan işçi sayısı %49.2'den % 32.2'ye düşmüştür.⁵³ Bütün dünyada imalat sektörünün daralması, hizmet sektörünün ülke ekonomilerindeki payının dramatik bir biçimde artmasına sebep olmuştur. Kamu hizmetinin piyasaya açılması ve geniş çaplı özelleştirmeler bu dönemde gerçekleşmiştir.

Birleşik Krallık da dâhil olmak üzere, gelişkin kapitalist ülkelerde sermaye birikim modeli ve kitlelerin yönetilmesi konusunda yaşanan kriz, piyasalaştırma yöntemiyle çözülmek istenmiştir. Piyasaya açılma, kamu hizmetinin metalaşmasıdır. Meta, bizim dışımızda bir nesne ve taşıdığı özellikleriyle insan ihtilaçlarını gideren bir şeydir.⁵⁴ Yiyecek açlığımızı, kıyafetler ısınma, konut ise barınma ihtiyacımızı giderir.⁵⁵ Dolayısıyla tekil olarak meta kavramı olumsuz bir anlam içermemektedir.⁵⁶ Bir şeyin yararlılığı, onu bir kullanım değeri hâline getirir.⁵⁷ Fakat kullanım değeri tek başına anlamlı ve açıklayıcı bir kavram olmaktan uzaktır. Bir nesnenin piyasada alınıp satılabilmesi için onun bir değişim değerine sahip olması gerekir. Değişim değeri, başkası için üretilen ve değişim yoluyla devredilebilen kullanım değerinde kendisini gösterir.⁵⁸ Bunun ortaya çıkabilmesi için ise bir üretim sürecine ihtiyaç vardır. Kapitalist üretim tarzında metalar, pazarda emek gücünü *serbestçe* sermayedarlara satan emekçiler tarafından üretilir. Bir metanın [değişim] değeri, onun üzerinde harcanan ve kendisinde maddeleşen emek miktarıyla, üretimi için belli toplumsal koşullar altında gerekli emek-zaman ile belirlenir.⁵⁹ Metalaştırmanın olumsuz yanını, sermaye sınıfının, emekçinin yarattığı artı-değere⁶⁰ el koymasını anlatan sömü-

⁵² Ibid., s. 304.

⁵³ Geoff Eley, *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000*, Oxford University Press, New York, 2002, s. 385.

⁵⁴ Karl Marx, *Kapital C. II*, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara, 2000, s. 47.

⁵⁵ Harvey, *Limits to Capital*, s. 5.

⁵⁶ Benzer görüş için bkz. Çal, s. 140-141.

⁵⁷ Marx, *Kapital*, C. II, s. 48.

⁵⁸ Ibid., s. 53.

⁵⁹ Ibid., s. 188.

⁶⁰ "İşçi, özel bir amaca yönelmiş özelleşmiş türden emeği sayesinde, üretim araçlarının değerini korur ve ürüne aktarır, aynı zamanda, o, yalnızca çalışmasıyla her an ek ya da yeni bir değer yaratır. Diyelim ki, işçinin tam emek-gücünün değerinin eşdeğeri kadar üretim yaptığı anda üretim süreci kesilmiş olsun; sözgelisi altı saatlik emekle işçi üç şilinlik bir değer katmış olsun. Bu değer, ürünün toplam değerinin üretim araçlarından gelen değerin dışındaki fazlalıktır. Bu değer, bu

rü ilişkisi oluşturur. Piyasalaştırmanın, düşük gelirli emekçilerin kamu hizmetine erişimini önemli boyutta azaltması,⁶¹ kamu hizmetinin dönüşüm sürecinin esas olumsuz özelliği olarak değerlendirilmelidir.

1973'te kapitalizmin ciddi bir kriz içerisine girmeye başlaması, sermayenin kârlılığını artırmak için yeni alanlar aramasına yol açmıştır. Büyük oranda yeni yatırım gerektirmeyen kamu kurumlarının ve işletmelerinin parçalanması ve kamu hizmetiyle ilişkili bina inşaatı, temizlik işlerinin görülmesi, okul-hastane kantini işletme gibi daha önceden devlet tarafından yürütülen faaliyetlerin özel sektöre devredilmesi, azalan kâr oranlarını artırmanın bir aracı olarak görülmüştür. Bunlar da sermaye sınıfı için yeterli olmamış; elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı, demiryolları, havayolları gibi sektörlerde de geniş çaplı özelleştirmelere gidilmiştir. Bu adımların gerçekleşmesi sürece yayılmış ve bu konuda çeşitli reformların yapılması gerekmiştir. Bu amaçla piyasa mekanizması, Birleşik Krallık'ta kamu hizmeti reformunun temel bileşeni haline getirilmiştir.⁶² Kamu sektörünün ticarileştirilmesi, kamu sektörü ve özel sektör arasındaki sınırların bulanıklaştırılması ve piyasa ilişkilerinin baskın hâle getirilmesi, özelleştirmeye zemin hazırlama amacını da taşımaktaydı.⁶³ Sermaye birikiminin istenilen seviyede ol-

süreç sırasında doğmuş olan biricik özgün değerdir; ürünün bu süreçte yaratılan biricik değer kısmıdır. Kuşkusuz bu yeni değer ancak kapitalist emek-gücünü satın almak için yatırdığı paranın yerine geçtiğini ve yaşaması için gerekli şeyleri satın almak için işçi tarafından harcandığını unutmuyoruz. Harcanan bu para yönünden yeni değer yalnızca bir yeniden-üretimdir, ama gerçekten bir yeniden üretimdir, yoksa üretim araçlarının değerlerinin söz konusu olduğu zamandaki gibi, görünüşte bir yeniden-üretim değildir. Bir değer yerine, bir başkasının geçmesi, burada, yeni bir değer yaratılmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Daha önce olup bitenlerden, emek-sürecinin, üründe yalnızca emek-gücünün değerini karşılayacak eşdeğerin yeniden-üretilmesiyle ürüne katılması için gerekli zamanın ötesinde de devam edeceğini biliyoruz. Bu amacın karşılanması için altı saat yettiği halde, süreç on iki saat devam edebilir. Emek-gücünün etkinliği bu nedenle yalnızca kendi değerini yeniden üretmekle kalmaz, onun üzerinde ve ötesinde de üretimde bulunur. Bu artı-değer, ürünün değeriyle, bu ürünün oluşması için tüketilen öğelerin değeri arasındaki farktır; bir başka deyişle, üretim araçları ile emek-gücü arasındaki farktır". Marx, Kapital C. II, s. 208.

⁶¹ Çal, s. 136.

⁶² Julian Le Grand, *The Other Invisible Hand: Delivering Public Services Through Choice and Competition*, Princeton University Press, New Jersey, 2007, s. 94-126.

⁶³ Dexter Whitfield, *Public Services or Corporate Welfare*, Pluto Press, London, 2001, s. 110.

maması veya kâr oranlarının azlığı nedeniyle sermayenin yoğun ilgi göstermediği, doğrudan özelleştirme yapılamayan alanlarda bu türden ilişkilerin gelişmesinin, hem sermaye birikiminin artmasına hem de toplumun, bazı hizmetlerin özel sektör tarafından yürütülebileceğine ideolojik olarak hazırlanmasına hizmet ettiği söylenebilir.

Kamu hizmetinin; alıcı ve hizmet sağlayan olmak üzere parçalanması, rekabetçi hizmet sağlayıcılarına açılması, özel sektörle devletin ortaklıklar kurması, yurttaşların müşteri olarak görülmesi ve özelleştirme uygulamaları, son yıllarda kamu hizmetinin *yenilenmesi* konusunda atılan adımlardan bazılarıdır.⁶⁴ Piyasa yönelimi, karakteri gereği, ister istemez müşteri anlayışını yaratmaktadır.⁶⁵ Birleşik Krallık, Fransa, Almanya gibi gelişmiş kapitalist bir ülkelerde yaşanan bu gelişmelerin kamu hizmeti teorisine de doğrudan etkisi olmuştur. Kamu sektörünün üretiminin tatmin edici olmaması, idari örgütlerin kötü yönetilmesi ve kalitesiz hizmet sunumu eleştirilmiş, kamu idaresi(*public administration*) kavramı yerine Yeni Kamu İşletmeciliği (*New Public Management*) kavramı yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁶ Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışının en uç noktasını, kamu kurumlarının, özel şirketler gibi davrandığında daha iyi bir performans göstereceğini iddia eden piyasa yönelimi oluşturmaktadır.⁶⁷ Böylece kamu kurumları kamu hizmeti sunup yurttaşların ihtiyacını karşılayan değil müşteri tatminini hedef alan birimler hâline gelmektedir.⁶⁸ Bu anlayışa kamu tercihi teorisi (*public choice theory*) eşlik etmiştir. Kamu tercihi teorisi esas olarak, devletin iktisadi temellerinin, oy vermenin ve tercihte bulunmanın nedenlerinin analiz edildiği bir teoridir.⁶⁹ Bu teori; bireysel karar veren kişinin daha rasyonel hareket ettiği, kendi çıkarını

⁶⁴ Newman/Clark, s. 74.

⁶⁵ Richard M. Walker/Gene A. Brewer/George A. Boyne/Claudia N. Avellaneda, "Market Orientation and Public Service Performance: New Public Management Gone Mad", *Public Administration Review*, C. LXXI, S. 5, 2011, s. 707.

⁶⁶ Josie Kelly, "Reforming Public Services in the UK: Bringing in Third Sector", *Public Administration*, C. LXXXV, S. 4, 2007, s. 1008.

⁶⁷ Walker/Brewer/Boyne/Avellaneda, s. 707.

⁶⁸ Ibid. s. 709; Janet V. Denhardt/Robert B. Denhardt, *The New Public Service*, M. E. Sharp, Inc., New York, 2007, s. 59.

⁶⁹ William A. Niskanen, "Perspectives on Public Choice: A Handbook", in *Reflections of a Political Economist: Selected Articles on Government, Policies and Political Processes*, Cato Institute, Washington DC, 2008, s. 301.

düşündüğü ve hizmetten elde ettiği faydayı maksimize etmeye çalışan bir yaklaşım içerisinde olduğu bir sistemi anlatmak için Yeni Kamu İşletmeciliği kavramını kullanmaktadır.⁷⁰

Kamu tercihi teorisini savunanların, piyasa güçlerinin yokluğu nedeniyle kamu kurumlarının gerekenden daha fazla hizmet sunumunda bulunarak israfa yol açtığı gerekçesiyle kamu hizmetinin dünya pazarının bütünleyici parçası haline gelmesini istedikleri iddia edilmektedir.⁷¹ Bu yaklaşım; kamu hizmetinin özel kişiler tarafından yürütülmesinin sosyal bedellerinin olması, eşitsizlikleri ve yolsuzluğu artırması gerekçesiyle eleştirilmektedir.⁷² Kamu hizmetinin amacı böyle olduğu zaman, yurttaşların müşteri haline getirilmesi çok daha kolay olmaktadır. Yurttaşlara müşteri olarak yaklaşmak, kamu yerine özel, devlet yerine piyasa, kolektif yerine birey kavramlarının geçmesini sağlamaktadır.⁷³ Ayrıca kamu hizmetinin rekabet bazlı sunumunun; Avrupa'nın önemli bir bölümündeki refah devleti uygulamalarını zedelediğine,⁷⁴ maliyetlerin artmasına, manipülasyona, hizmetin kalitesinin düşmesine, rant merkezli yaklaşımlar nedeniyle ek maliyetler yarattığına ilişkin önemli ipuçları da elde edilmiştir.⁷⁵

C. Muhafazakâr Partinin İktidara Gelmesi ve Birleşik Krallık'ta Kamu Hizmetinin Piyasaya Açılması

1973-1979 Petrol Krizleri, kapitalist devletlerin yaklaşık otuz yıldır uyguladığı keynesyen uygulamaları erozyona uğratmıştır. 1974 yılının şubat ve ekim aylarında yapılan Birleşik Krallık Genel Seçimlerinin ikisini de İşçi Partisi kazanmıştır. 1978 yılının kasım ayındaki Ford Motor Şirketi'nde iki ay süren, kazanımla sonuçlanan grevi izleyen sağlık çalışanlarının ve diğer kamu görevlilerinin grevi *Hoşnutsuzluk Kışını* tetiklemiş, Margaret Thatcher liderliğindeki Muhafazakâr

⁷⁰ Denhardt/Denhardt, s. 10.

⁷¹ Whitfield, s. 21-22.

⁷² Ibid., s. 21.

⁷³ John Clarke/Janet Newman/Nick Smith/Elizabeth Vidler/Louise Westmarland, *Creating Citizen Consumers: Changing Publics & Changing Public Services*, Sage Publications, London, 2007, s. 17.

⁷⁴ Nistor, s. 139.

⁷⁵ OECD, *Together Better for Public Services: Partnering Citizens and Civil Society*, OECD Publishing, Paris, 2011, s. 26-27.

Parti, Mayıs 1979'daki genel seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir.⁷⁶ Bu sonuç, Birleşik Krallık'ta refah devleti uygulamalarının tasfiye edilmesi için başlangıç olmuştur. Thatcher, sendikalara karşı sert bir mücadeleye girişmiş, 1980, 1982, 1984 yıllarında yeniden düzenlenen İş Kanunu'yla grev hakkının kullanımını kısıtlamış, *serbest toplu görüşmeyi* dar sınırlar içerisine hapsedmiştir.⁷⁷ 1982-1999 yılları arasında kurumlar vergisi sistematik bir biçimde %52'den %30'a düşürülmüştür.⁷⁸ Piyasalaştırmanın bir görünümü olan özelleştirme kavramı ise ilk defa 1968 yılında sözlüklere girmiş,⁷⁹ fakat özelleştirme uygulamaları '80'li yıllarda yaygınlaşmıştır. Devletin imalat ve hizmet sektörlerindeki faaliyetinin verimsiz olması, kaynak israfına yol açması ve yurttaşlara kalitesiz hizmet sunulması karşısında, özelleştirmelerin verimliliği ve hizmet kalitesini arttıracığı görüşü son yıllarda oldukça yaygınlaşmıştır. Ancak birçok özelleştirme örneğinde çıkar çatışmalarının yaşanması, hesap verme mekanizmasının bulunmaması, yolsuzlukların yaşanması,⁸⁰ hizmet kalitesinin artmaması veya azalması, fiyat artışları, özel sektörün her zaman devlete göre daha verimli ve etkili çalıştığı, özelleştirmelerin yararlı olduğu düşüncesini zayıflatmıştır.

1979-1983 yılları arasındaki ilk iktidar döneminde Muhafazakâr Parti, yirmi beş devlet işletmesini özelleştirmiş ve 1,5 milyar sterline yakın bir gelir elde etmiştir.⁸¹ İşçi sınıfının ekonomik örgütü olan sendikaları gerilettikten sonra 1983 seçimlerinden ezici bir üstünlükle çı-

⁷⁶ Eley, s. 388-389. Thatcher'ın seçim zaferinden sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980'de Cumhuriyetçi Ronald Reagan ve Batı Almanya'da Hristiyan Demokratik Birliği'nin (CDU) lideri Helmut Kohl 1982'de iktidara gelmiştir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde, sürekli bir biçimde piyasanın erdemleri ile baskıcı, yetersiz ve tekeli devleti farkına varan Yeni Sağa bir yönelimden bahsedilebilir. Clarke/Newman/Smith/Vidler/Westmarland, s. 29-30. Yeni sağın iktidarı bu üç ülkede uzun sürmüş, Birleşik Krallık'ta on sekiz yıl, Almanya'da on altı yıl, ABD'de on iki yıl, söz konusu dönem refah devleti uygulamalarının büyük oranda tasfiyesi ile sonlanmıştır.

⁷⁷ Eley, s. 390.

⁷⁸ Whitfield, s. 85.

⁷⁹ Andrea Calabro, *Governance Structures and Mechanism in Public Service Organizations*, Springer-Verlag, Berlin, 2011, s. 70.

⁸⁰ Ibid., s. 67.

⁸¹ Koray Karasu, "İngiltere", in *Kamu Hizmeti Ülke İncelemeleri*, Ed. Birgül A. Güler/Onur Karahanoğulları/Koray Karasu/Ahmet A. Dikmen/Özden Akın/Erel Tellal/Nuray E. Keskin/Tayfun Çınar/Selin Esen//M. Necati Kutlu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kayaum Yayını, Ankara, 2004, s. 145.

kan Muhafazakâr Parti, piyasalaştırma ve özelleştirme politikalarını hızlandırmıştır. Thatcher Hükümeti, devleti eski sınırlarına döndürme arzusundaydı.⁸² Thatcher'a ve Muhafazakâr Parti'ye göre, kamu sektörü, özel sektör gibi fayda-maliyet hesabı ve buna uygun bir fiyatlandırma yapmalı, müşterilere en iyi hizmeti sunmalıdır.⁸³ Bunun da ötesinde devletin iktisadi alanda etkin bir biçimde bulunması, mal üretmesi ve hizmet sunması verimsiz olarak değerlendirilmekteydi. Adalet, kolluk ve savunma hizmetleri devlet tarafından doğrudan yürütebilirdi. Diğer alanlar özel sektöre bırakılmalı, devlet düzenleyici ve denetleyici bir rol üstlenmeliydi. Özelleştirmelerden elde edilecek gelirle kamu borçları kapatılması, bütçe fazlası verilmesi amaçlanmıştır. 1979-1993 arasında Birleşik Krallık'ta yapılan özelleştirmelerden elde edilen gelir, sadece 1993 yılının bütçe açığını kapatmaya yetecek kadardı.⁸⁴ Muhafazakâr Parti'nin özelleştirme konusunda hedeflerini gerçekleştirmediği, kamu hizmetinde gözle görülür bir iyileşmenin ve ucuzlamanın yaşanmadığı, rekabetçi piyasanın yaratılamadığı belirtilmektedir.⁸⁵

1977-95 yılları arasında Britanya Petrol Şirketi(*British Petroleum*), 1984'te Britanya Telefon Şirketi'nin(*British Telecom*) bir bölümü, 1986-87 yılları arasında Britanya Gaz İdaresi (*British Gas*), Britanya Havayolları(*British Airways*),*Rolls Royce*, Britanya Havalimanı İdaresi (*British Airport Authority*),1991 yılında Britanya Telefon Şirketi'nin kalan kısmı, 1994-97 yılları arasında da Britanya Demiryolları(*British Rail*) özelleştirilmiştir.⁸⁶ Yukarıda da belirttiğimiz gibi özelleştirme uygulamalarının hizmet kalitesini artıracak ve hizmeti ucuzlatacak düşüncesinin çok da doğru olmadığını belirtmek gerekir. Birleşik Krallık'ta kamu kurumları özelleştirilirken gerçek değerlerinin oldukça altına satılmış, özelleştirme sonrasında evlerde kullanılan su hizmet bedeli, otobüs ve tren bilet fiyatları önemli ölçüde, ilaç katkı payı ödemeleri

⁸² Barry J. O'Toole, *The Ideal of Public Service: Reflections on the Higher Civil Service in Britain*, Routledge, Oxon, 2006, s. 133; Kitsos, s. 17.

⁸³ Hasan Engin Şener, "Postmodern Dönemde Devleti Modernleştirmek: Yeni İşçi Partisi'nin Kamu Hizmeti Anlayışı", *Amme İdaresi Dergisi*, C. XXXVII, S. 3, 2004, s.126.

⁸⁴ Karasu, s. 145.

⁸⁵ Ibid., s. 147.

⁸⁶ Whitfield, s. 79.

ise 10 kat artmıştır.⁸⁷ Özellikle demiryollarının özelleştirilmesi; sadece bilet fiyatlarının artmasına değil ölümlü kazalara, personelin çok çalıştırılması nedeniyle hastalık ve ölüm vakalarının artmasına, kısacası hizmetin kötü işlemesine yol açmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda 2015 Birleşik Krallık Genel Seçimleri öncesinde İşçi Partisi seçim programına, devlete ait bir demiryolu şirketinin kurulup sistemle uyumlulaştırılmasını almışken,⁸⁸ Yeşiller Partisi programında, demiryollarının bütünüyle devletleştirilmesini savunmuştur.⁸⁹

Bürokratik eksiklikler ve devletin karakteri olduğu iddia edilen tekeli yapı, Birleşik Krallık'ta geniş çapta gerçekleştirilen özelleştirmelerin ideolojik altyapısını oluşturmuş, piyasa mekanizmasının yaygınlaştırılması ve sözleşmelerle özel hukuk kişilerinin hizmet görmeye başlaması,⁹⁰ Muhafazakâr Parti yöneticileri tarafından Birleşik Krallık'ta sosyalizmin son izlerinin silinmesi retoriğine dayandırılmıştır.⁹¹ Genel olarak, kamu hizmeti sunulurken piyasalaştırma yöntemi-ne başvurulması, fakat ilgili alanın rekabete açılmaması haklı olarak çelişkili bulunmaktadır.⁹² Bu durumun sonucu olarak devlet tekelleri yerine özel tekellerin oluşturulduğu belirtilmektedir.⁹³ Dolayısıyla rahatsız olunan olgunun tekelleşme değil devlet mülkiyeti ve kamu hizmetinin devlet tarafından yürütülmesi olduğunu belirtmek gerekir. Aslında kamu hizmeti imtiyazında da benzer bir durum söz konusudur. İmtiyazı alan özel hukuk kişinin zenginleşmesi; piyasa ilişkilerinde riske dayanılarak elde edilmiş bir kârın değil girişim özgürlüğü-

⁸⁷ Ibid., s. 169-170.

⁸⁸ <https://www.passengertransport.co.uk/2014/06/labours-dor-idea-%E2%80%98costly-and-ill-thought-through%E2%80%99/>, Erişim Tarihi: 21.1.2024.

⁸⁹ <https://www.greenparty.org.uk/news/2013/06/26/bring-railways-back-into-public-hands-to-save-a-billion-a-year-urges-caroline-lucas>, Erişim Tarihi: 21.1.2024.

⁹⁰ Kamu hizmetinin sözleşmelerle yürütüldüğü durumlarda sözleşmeci özel hukuk kişisi, finansmanı sağlayan devletle yurttaş arasında adeta bir arabulucu olarak davranmaktadır. Philip H. Jos/Mark E. Tompkins, "Keeping It Public: Defending Public Service Values in a Customer Service Age", *Public Administration Review*, C. LXIX, S. 6, 2009, s. 1078.

⁹¹ Damien Grimshaw/Steve Vincent/Hugh Willmot, "Going Privately: Partnership and Outsourcing in UK Public Services", *Public Administration*, C. LXXX, S. 3, 2002, s. 477-478.

⁹² Çal, s. 114.

⁹³ Ibid., s. 128; Doherty/Horne, s. 10.

nün devlet tarafından sınırlandırıldığı veya kaldırıldığı alanlarda rant niteliğinde bir gelirin sonucudur.⁹⁴

Birleşik Krallık'ta piyasa mekanizmasının yaygın olarak kamu hizmetinin yürütülmesinde kullanılması, 1982 yılında özel sektörde kullanılan maliyet-fayda analizine dayanan Mali İşletme Girişimi (*Financial Management Initiative*) isimli bir programla başlamıştır.⁹⁵ Maliyet merkezli bu sistem gereği gibi yürütülememiştir.⁹⁶ Bu nedenle merkezi idarenin bütçe hazırlamaya ve personel atamasına ilişkin birtakım yetkileri, bakanlıklara bağlı yarı özerk idarelere (*agencies*) devredilmiş,⁹⁷ hizmet sunumunda ve personel istihdamında statüler ilişki yerine sözleşme ilişkileri ve esnek çalışma modelleri baskın hâle gelmiştir.⁹⁸

Birleşik Krallık'ta kamu hizmetinin piyasa mekanizmasına açılmasında Zorunlu Rekabetçi İhale (*Compulsory Competitive Tendering*) sistemi kritik bir rol oynamıştır. Piyasa testi (*market testing*) olarak da tanımlanan bu uygulamaya göre; sözleşme yoluyla özel hukuk kişilerine gördürülmeyen kamu hizmetleri için açılan ihale sonucunda kamu kurumları, ancak özel hukuk kişilerinin tekliflerinden daha düşük bir teklif verip ihaleyi kazandığı zaman kendi araç-gereci ve personeliyle kamu hizmetini yürütebilecektir.⁹⁹ Bu sistem, birçok hizmetin özel sektör tarafından yerine getirilmesine yol açmıştır.¹⁰⁰ Çünkü özel sektör; düşük ücretler, esnek çalışma saatleri vb. uygulamalarla maliyetleri azaltabildiğinden, çoğu zaman kamu kurumlarına göre ihalelerde daha düşük teklifler verebilmekteydi. Bunun da ötesinde hizmetin ihaleyle özel hukuk kişilerine devredilmesi ve sözleşmeler aracılığıyla yürütülmesi; piyasalaşmayı genişletmekte, sermayeye yeni araç-gereçlerin, taşınmazların alınması ve ortaklıkların geliştirilmesi gibi olanaklar sağlamaktadır.¹⁰¹ Zorunlu Rekabetçi İhalenin düşük devlet

⁹⁴ Karahanoğulları, İdare Hukuku, s. 297.

⁹⁵ Karasu, s. 159.

⁹⁶ Karahanoğulları, Kamu Hizmeti, s. 133-134.

⁹⁷ Hawke/Parpworth, s. 87-88.

⁹⁸ Karasu, s. 161.

⁹⁹ Ibid., s. 162; Karahanoğulları, Kamu Hizmeti, s. 133-134.

¹⁰⁰ George A. Boyne, "Competitive Tendering in Local Government: A Review of Theory and Evidence", *Public Administration*, C. LXXVI, S. 4, 1998, s. 695.

¹⁰¹ Whitfield, s. 60.

harcamasına ve yüksek verime yol açacağı savunulmasına rağmen, sonucun tam tersi yönde olduğu belirtilmektedir.¹⁰²

Piyasaya açılmanın bir diğer unsuru *yeni girişimciliğin* temel kavramı olan Kamu-Özel Ortaklığı(KÖO) (*Public-Private Partnership*)¹⁰³ olmuştur.¹⁰⁴ Bu usul daha çok otoyollar ve hastane binaları gibi altyapı yatırımlarının yapılmasında kullanılmaktadır.¹⁰⁵ KÖO; altyapı tesislerinin özel girişimci tarafından yapıldığı, idarenin bu altyapı için belirli süre kira ödediği, esas hizmet dışındaki parçaların özel hukuk kişisi tarafından yapıldığı bir ortaklık biçimidir ve doktrinde eksik imtiyaz usulü olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁶ KÖO'nun bir alt türü olan Özel Finans Girişimi(ÖFG) (*Private Finance Initiative*); 1992 yılında Major Hükümeti tarafından, sermayenin okul, hastane, yol ve barınma gibi altyapı hizmetlerine yatırım yapmasının yeni bir aracı olarak tanıtılmış ve uygulamaya konulmuştur.¹⁰⁷ Bu yatırımların %10-15'i risk taşıyan hisseli sermayeyle %85-90'ı ise banka kredileriyle finanse edilmekteydi.¹⁰⁸ KÖO; hukuki farklılıklar taşımakla birlikte, özelleştirmenin düşük yoğunluklu/farklı bir biçimi olarak değerlendirilmekte,¹⁰⁹ özel olarak ÖFG'nin ise bütünüyle özelleş-

¹⁰² Boyne, s. 697-698.

¹⁰³ İmtiyaz ve müşterek emanet usullerinde idare ve özel sektör, yükümlülükler ve sorumluluklar barındıran bir tür ortaklık içerisine giriyorlardı. Fakat bu usuller idarenin üstünlüğüne dayandığı için, özellikle son yıllarda özel sektör tarafından tercih edilmiyordu. Kamu-özel ortaklıkları ise piyasadaki ortaklık ilişkilerine benzeyen ve iki tarafın eşit olduğu bir düzeni ifade etmektedir.

¹⁰⁴ Harvey, *Spaces of Capital*, s. 352.

¹⁰⁵ Peter Cane/Leighton McDonald/Kristen Rundle, *Principles of Administrative Law*, 3rd Ed., Oxford University Press, Melbourne, 2018, s. 26.

¹⁰⁶ Karahanoğulları, "Kamu Hizmetleri Piyasa İlişkisinde Dördüncü Tip: Eksik İmtiyaz (Kamu-Özel Ortaklığı)", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. LXVI, S. 3, 2011, s. 181.

¹⁰⁷ J. Edwin Kee/John Forrer, "Private Finance Initiative: The Theory Behind Practice", *International Journal of Public Administration*, C. XXXI, S. 2, 2008, s. 153.

¹⁰⁸ Doherty/Horne, s. 311.

¹⁰⁹ Karasu, s. 108. KÖO ve özelleştirme arasındaki farkın iyi anlaşılabilmesi için uzun sayılabilecek bir alıntıya başvurmamız gerekiyor: "KÖO modelini, bir özelleştirme modeli olarak değerlendirmek mümkündür; ancak geleneksel haliyle özelleştirme modelinden bazı önemli noktalarda farklılaşmaktadır. Özelleştirmeler, kamusal mülkiyetteki üretim araçlarının, menkul ve gayrimenkul değerlerin, özel sermayeye kısmen ya da bütünüyle devredilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Özelleştirmelerin hem kamunun elindeki mülklerin miktarıyla hem de toplumsal tepkilerle yani meşruiyetle belirlenen sınırları vardır. İşte bu noktada KÖO mode-

tirilmesi mümkün görülmeyen çekirdek kamu hizmetleri bakımından uygulandığı savulmaktadır.¹¹⁰ KÖO modelini savunanların, bu usulün özel sektörün finansman riskini iyi yönetebildiğini, zamanı daha iyi kullanabildiğini; devletin de uzun vadeli ve büyük ölçekli planlar yapmada uzmanlığının olduğunu, bu özelliklerin harmanlanmasının maliyetleri azaltacağını iddia ettikleri aktarılmaktadır.¹¹¹ ÖFG aracılığıyla hizmet sunumu; bir yandan kamu kaynakları için daha faydalı olması (*value for money*), hesap verilebilirlik problemini çözmesi,¹¹² hizmeti idareden daha dakik ve kaliteli sunması gerekçeyle savunulurken diğer yandan bu usulde işlem maliyetinin arttığı ve eşitlik meselesinin çözülemediği itiraf edilmektedir.¹¹³ Özel sektörün borçlanma maliyetinin devlete göre daha fazla olması, çeşitli risk unsurları için ihtiyat fonu oluşturulması ve ek maliyetler gibi nedenler KÖO'nun finansman maliyetini, bütünüyle devlet tarafından yürütülen kamu hizmetine göre daha yüksek yapmaktadır.¹¹⁴ Ayrıca KÖO'nun spekülâtif ve rasyonel planlamaya dayanmayan özellikleri; ciddi tehlikelere yol açmakta, devletin riski üstlendiği, özel sektörün de kârı topladığı bir model ortaya çıkarmaktadır.¹¹⁵

linin günümüzde tüm dünyada gittikçe daha çok gündeme gelmesinin nedenlerinden biri de geleneksel haliyle özelleştirmelerin ekonomik ve politik sınırlarına yaklaşılması olabilir. Çünkü KÖO geleneksel özelleştirmelerde olduğu gibi, özel sermayeye yeni bir kârlılık ve piyasa alanı açmaktadır ancak KÖO'nun farkı, satış işleminin yani kaynak transferi işleminin daha tesisler ortada yokken sözleşmeye bağlanması ve kamu ile özel arasındaki ticari ilişkinin tesislerin yapım aşamasından başlayarak, işletilmesine ve nihayetinde kamuya devredilmesine kadar geçen son derece uzun bir sürece yayılmasıdır. KÖO modeli ise yatırım ve işletme aşamalarını da kapsamaktadır. Oysa klasik özelleştirme modelinde kamu ile özel sermaye arasındaki ticari ilişki bir seferde gerçekleşmektedir ve bir satış işlemi olarak kalmaktadır". Yiğit Karahanoğulları, "Kamu Özel Ortaklığının Mali Değerlendirmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. LXVII, S. 2, 2012, s. 99.

¹¹⁰ Kitsos, s. 23-24.

¹¹¹ Y. Karahanoğulları, s. 98.

¹¹² ÖFG'nin devletin hesap verebilirliğini zayıflattığı görüşü için bkz. Cane/McDonald/Rundle, s. 78.

¹¹³ Kee/Forrer, s. 165-166.

¹¹⁴ Y. Karahanoğulları, s. 104. Yazar bu bilgiyi National Audit Office'in (Birleşik Krallık'ta Türkiye'deki Sayıştay'a benzer denetim faaliyeti yürüten kurum) raporundan aktarmaktadır.

¹¹⁵ Harvey, *Spaces of Capital*, s. 353.

Bunların dışında 1948'de kuruluşundan itibaren Ulusal Sağlık Sistemi konusunda en kapsamlı reformun aracı olarak değerlendirilen 1990 tarihli Ulusal Sağlık Hizmeti ve Toplumsal Bakım Kanunuyla (*National Health System and Community Care Act*) sağlık hizmetinin sunumunda da piyasalaşma derinleştirilmeye çalışılmış, bu alanda bir *iç Pazar* oluşturulmuş, hizmet satın alan ve hizmet sunan kurumlar parçalanmış, ikincilere bütçeden pay ayrılmayarak bunlara sağladıkları hizmetler için birincilerden gelir transferi yapılmaya başlanmıştır.¹¹⁶ Sözleşmelerle hizmet sunumu sağlık sektöründe de yaygınlaşmıştır.¹¹⁷ Yalnız, sağlık hizmetinden yararlanmanın ancak mali boyutu sözleşmeyle düzenlenebilir. Çünkü vücut bütünlüğünün ve sağlığının sözleşme konusu yapılmasının mümkün değildir.¹¹⁸

Piyasalaştırmanın aracı olan KÖO usulü nedeniyle yurttaşlar müşteriye dönüşmekte,¹¹⁹ bakanlar baskı gruplarının, düşünce kuruluşlarının ve özel sektörün temsilcileri olmakta, kamu yararı da halkın kısa vadeli taleplerinin toplamı hâline gelmektedir.¹²⁰ Kısa vadeli taleplerin karşılanması kolay olmakta; fakat yurttaşların önemli ortak ihtiyaçlarının karşılanması çoğu zaman uzun vadeli ve büyük yatırımlar gerektirmekte, kaynakların bu şekilde *kolay* alanlara aktarılması ise toplumun ortak ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasına sebep olmaktadır.

D. İşçi Partisi İktidarı ve Kamu Hizmetinin Krizine Soldan Makyaj

Bütün dünyadaki eğilime paralel olarak '80'li yıllarda, imalat sektöründe doğrudan üretim faaliyetinde yer almayan veya hizmet sektöründe istihdam edilen beyaz yakalı işçilerin Birleşik Krallık ekonomisindeki ağırlığı artmıştır. Sınıfın bu kesiminin, imalat sektöründe çalışan mavi yakalı işçilerden farklı yönelimlerinin bulunması

¹¹⁶ Lindsay Stirton, "Back to the Future? Lessons on the Pro-Competitive Regulation of Health Services", *Medical Law Review*, C. XXII, S. 2, 2014, s. 184-185.

¹¹⁷ Ibid., s. 186.

¹¹⁸ Karahanoğulları, Kamu Hizmeti, s. 287.

¹¹⁹ Muhafazakâr Parti döneminde, adında yurttaş kelimesi geçmesine rağmen, müşteri yaklaşımını yerleştirmeye çalışan ve bu konuda kamu kurumlarına yükümlülükler getiren Yurttaş Hakları Bildirgesi yayımlanmıştır. Karasu, s. 162.

¹²⁰ O'Toole, s. 147.

ve Thatcher hükümetlerinin bu gelişmeler doğrultusundaki uygulamaları, sendikaların Birleşik Krallık'taki etkisini ciddi biçimde azaltmıştır. Muhafazakâr Parti'ye karşı üst üste dört seçim kaybeden İşçi Partisinin sol kanadı krize girmiş, 1997'de iktidara gelen Anthony Blair ve ekibi; piyasa mekanizmasının yaygınlaştırılmasını savunan, sermaye belirlenimli devletleştirme maddesini parti programından çıkartan *yeni* bir parti yaratmıştır.¹²¹ İşçi Partisi'nin lideri Blair, birçok özelliğiyle Thatcher'a benzemekte, Partinin programı da Muhafazakâr Parti'nin programının makyajlanmış bir versiyonu niteliğindedir. Ancak muhafazakârlar piyasayı öncelikli olarak rekabetin disipline edilmesi ve tasarruf etme amaçlı kullanırken, İşçi Partisi piyasa kavramına yenilenmenin ve ilerlemenin aracı olarak bakmaktaydı.¹²² Kamu hizmetine bakışta Muhafazakâr Parti'yle İşçi Partisi arasında bir süreklilik bulunmaktadır.¹²³ Britanya toplumu bağlamında kamu hizmetinin piyasalaştırılması, Muhafazakâr Parti'nin ve İşçi Partisi'nin ortak neo-liberal politik ve ideolojik yönelimlerinde aranmalıdır.¹²⁴ Blair iktidarı döneminde de devletin doğrudan doğruya yürüttüğü kamu hizmeti faaliyetleri azalmaya devam etmiştir.¹²⁵ Birleşik Krallık Başbakanı ve İşçi Partisi lideri Blair, insanların kamu hizmetinde ve diğer hizmetlerde seçenek istediğini, kamu hizmetinin devlet veya genel müdür tarafından değil kullanıcı, hasta, ebeveyn, öğrenci veya kanunlara saygılı yurttaşlar tarafından yönlendirilmesi gerektiğini belirtmekte,¹²⁶ solcuların savunduğu seçme hakkının bulunmadığı klasik kamu hizmetinin yarattığı eşitsizliği ve adaletsizliği, müşteri merkezli kamu hizmeti anlayışının çözeceğini savunmaktadır.¹²⁷ Bireylerin kamu hizmeti konusundaki seçme hakkı, sosyal dayanışmayı sürdürülebilir kılacak, düşük kalitede hizmet sunanlar üzerinde baskı oluşturacak, müşterinin gücü toplumsal bölünmeye değil sosyal adaletin daha fazla sağ-

¹²¹ Şener, s. 134-136.

¹²² Tom Entwistle/Steve Martin, "From Competition to Collaboration in Public Service Delivery: A New Agenda for Research", *Public Administration*, C. LXXXIII, S. 1, 2005, s. 233.

¹²³ Şener, s. 144.

¹²⁴ Clarke/Newman/Smith/Vidler/Westmarland, s. 16.

¹²⁵ Kelly, s. 1008.

¹²⁶ The Guardian, 24 Temmuz 2004, s. 1.

¹²⁷ <https://www.theguardian.com/society/2003/jun/17/publicservices.speeches>, Erişim Tarihi: 21.1.2024.

lanmasına yol açacaktır.¹²⁸ Birleşik Krallık'ta kamu hizmeti konusunda yaşanan gelişmeler, bu *iddialı* söylemin dayanaksızlığını göstermiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz, Muhafazakâr Parti tarafından başlatılan ÖFG, KÖO ismiyle¹²⁹ İşçi Partisi iktidarında da yaygın olarak uygulanmaya devam etmiştir.¹³⁰ Yurttaşların müşteri olarak görülmesi anlayışı da değişmemiştir. Aslında yurttaşları sadece müşterilerden oluşan bir toplam olarak varsaymak, devlet-yurttaş arasında kendisine özgü ilişki biçimleri nedeniyle mümkün değildir.¹³¹ Fakat bu gerçeğin, yönetenlerin algısını çok sınırlı bir biçimde değiştirdiği söylenmelidir. Ayrıca bu dönemde devletin ve özel sektörün yanında, idareden bağımsız ve kendi kendini yöneten, kâr amaçlı olmayan, hayırseverlik veya gönüllülük temelinde inşa edilen bir unsur olarak üçüncü sektörün¹³² hizmet yürütmesinin, geçmişe oranla daha sık rastlanan bir durum hâline gelmiştir.

Blair Hükümeti 1999 yılının mart ayında, Birleşik Krallık'taki kamu hizmeti uygulamasını ve bunun geleceğini çözümleyen bir rapor¹³³ yayımlamıştır. Rapora göre kamu hizmetinin iyileştirilmesi için oluşturulacak programın merkezinde; yurttaşların ve işletmelerin kamu hizmeti konusunda daha talepkâr hâle gelmesi ve kısa vadeli çözümlerle bu taleplerin karşılanmasında zorluklar yaşanması nedeniyle *uzun vadeli politika oluşturma*, yedi gün yirmi dört saat ulaşılabilir, kullanıcıların talebine cevap verebilen *kamu hizmetinin esnek hale getirilmesi*, maliyetleri kontrol etmek ve iyi fikirleri paylaşmak için yenilenme kabiliyeti olan, etkili ve *kaliteli kamu hizmeti sunumu*, iletişim teknolojisinin gelişmesinin getirdiği fırsatların ve seçim hakkının kullanılabilmesi için *bilgi çağı devleti olma ve kamu hizmetinin değerli hâle getirilmesi* bulunmaktaydı.¹³⁴ Raporda bulunan

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Kee/Forrer, s. 153.

¹³⁰ Whitfield, s. 6-10, Karasu, s. 172.

¹³¹ Jos/Thompkins, s. 1083.

¹³² Kelly, s. 1004. Birleşik Krallık'taki üçüncü sektör, Türkiye'deki kamu yararına çalışan özel hukuk kişilerine benzemektedir.

¹³³ Raporun resmi adı Devleti Modernleştirmektir. Fakat başta Birleşik Krallık olmak üzere, Anglo-Sakson ülkelerinde hükümetin bir konu hakkındaki kapsamlı raporları Beyaz Rapor (White Paper) olarak adlandırılmaktadır. Bu raporlar 20. yüzyılın başlarına kadar Mavi Kitap (Blue Book) olarak anılmıştır. Kitabın bu renkle anılmasının tarihi, Birleşik Krallık Parlamentosu'nun kayıtlarının mavi kadife kaplı defterlerde tutulmasına kadar gitmektedir.

¹³⁴ Cabinet Office, Modernising Government, The Stationary Office, 1999, s. 15-54.

esneklik, arz-talep gibi kavramlar piyasa mekanizmasını anlatmaktadır. Ayrıca raporun çeşitli maddelerinde yurttaşların ve özel şirketlerin taleplerine göre hizmet yürütüleceğinin belirtilmesi,¹³⁵ İşçi Partisinin piyasa yönelimini destekleyen bir başka unsur olarak dikkat çekmektedir.

On üç yıllık İşçi Partisi iktidarı döneminde özelleştirme uygulamalarının geri alınmaması, piyasalaştırmanın derinleşmesi ve yurttaşların müşteri olarak görülmesi, özel hukuk kişilerinin sözleşmeler yoluyla hizmet görmesi, Birleşik Krallık'ta kamu hizmetinin krizini daha da derinleştirmiştir. Üçüncü sektörün birtakım hizmetleri yürütmesi de kalitenin artmasına ve yurttaşların ihtiyaçlarının gereği gibi karşılanmasına yol açmamıştır.

E. Muhafazakâr Partinin Yeni Uzun İktidarı ve Kamu Hizmetinin Durumu

2010, 2015, 2017, 2019 yıllarında Birleşik Krallık'ta yapılan genel seçimlerin tamamında Muhafazakâr Parti birinci sırada yer almıştır. 2010 seçimlerinden sonra liberal demokratlarla koalisyon hükümeti, 2017 seçimlerinden sonra ise Demokratik Birlik Partisinin desteğiyle azınlık hükümeti kurulmuş, geri kalan dönemlerde Muhafazakâr Parti tek başına iktidar olmuştur. Birleşik Krallık'ta parlamentonun görev süresi beş yıl olmasına rağmen üst üste iki erken seçim yapılması, Temmuz 2019- Ekim 2022 arasında, biri sadece elli gün görev yapan, dört başbakanın görev yapması Birleşik Krallık'ta politik bir krizin bir yaşandığının göstergesidir. Krizin görünüşteki nedeni Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden çıkışı(*Brexit*) olmakla birlikte, esas nedenin neo-liberal sermaye birikim modelinin tıkanması ve bunun yarattığı iktisadi ve politik kriz olduğunu düşünüyoruz. Kapitalizmin yaşadığı 2007-2008 krizi sonrasında, bu modelin tıkanmasına ilişkin oldukça geniş bir literatür¹³⁶ oluşmuştur. Bu konudaki eserler solcu/ muhalif yazarlar tarafından erken sayılabilecek bir zamanda yazılmış,

¹³⁵ Ibid., s. 6-10.

¹³⁶ Neo-liberalizmin krizi için bazı çalışmalar için bkz. Leo Panitch/Martijn Konings (eds.), *American Empire and the Political Economy of Global Finance*, Palgrave, London, 2009; A. Said Filho, "Crisis in Neoliberalism or Crisis of Neoliberalism?", *Socialist Register*, C. 47, 2011; Bağımsız Sosyal Bilimciler, *Türkiye'de ve Dünyada Ekonomik Bunalım*, Yordam Kitap, İstanbul, 2011; Fikret Şenses/Caner Bakır/Ziya Öniş(eds.), *Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen*, İletişim Yayınları, 2013.

liberal entelektüeller ise bu durumu yeni yeni kabul etmektedir. Ser-maye sınıfı ise farklı bir birikim modeli için arayış içerisinde.¹³⁷ Bu yeni modelin; eskiye oranla daha korumacı olacağını, kamu hizmetin-de devlete daha fazla alan bırakacağını tahmin ediyoruz. Zamana ya-yılacak bu yönelimin günümüzde ancak nüvelerinden bahsedilebilir. Dolayısıyla bu duruma yalnızca değinmekle yetiniyoruz.

Muhafazakâr Parti-Liberal Demokrat Parti koalisyonunun neo-liberalizmin krize girdiği bu dönemde kamu hizmeti konusunda iki önemli girişimi olmuştur. Bunlardan ilki 2012 tarihli Sağlık Sos-yal Hizmetler Kanunudur (*Health and Social Care Act*). '90'lı yıllarda Muhafazakâr Parti döneminde sağlık konusunda bir *iç piyasa* oluşturu-lmasından ve KÖO aracılığıyla sağlık hizmetinin parçalanıp hastane binası yapımı gibi işlerin özel sektöre bırakılmasından bahsetmiştik. Bunun da ötesinde özel klinikler; Ulusal Sağlık Hizmeti kapsamına alınmış, daha *kârlı* alanlarda¹³⁸ hizmet vermeye başlamış ve sağlık hiz-metine erişim konusunda birtakım eşitsizlikler yaratılmıştır.¹³⁹ Ayır-ca kâr amacıyla hareket eden özel hastanelerin, kâr amacı gütmeyen üçüncü sektöre ve devlet hastanelerine göre hizmet kalitesi bakımın-dan daha başarısız olduğu, özel hastanelerin bir bölümünün sadece ölüm riski ve aciliyeti olmayan ameliyatlarda diğerlerinden başarılı ol-duğu, fakat bu başarının da marjinal kaldığı belirtilmektedir.¹⁴⁰ Sağlık hizmeti bakımından piyasada rekabetin bulunması, en azından yarış-macılığın¹⁴¹ söz konusu olması amaçlanmıştır.¹⁴² 2012 yılındaki refor-

¹³⁷ Martin Jacques, "The death of neoliberalism and the crisis in western poli-tics", <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/aug/21/death-of-neoliberalism-crisis-in-western-politics>, Erişim Tarihi: 21.1.2024.

¹³⁸ Nick Krahler/Ian Greer, "When does Marketisation Lead to Privatisation? Profit-Making in English Health Services After the 2012 Health and Social Care Act", *Social Science & Medicine*, C. CXXIV, 2015, s. 220.

¹³⁹ A.C.L. Davies, "This Time, It's for Real: The Health and Social Care Act 2012", *The Modern Law Review*, C. LXXVI, S. 3, 2013, s. 566.

¹⁴⁰ Neena Modi/Jonathan Clarke/Martin McKee, "Health Systems Should be Publicly Funded and Publicly Provided", *British Medical Journal*, C. CCCLXII, 2018, s. 2.

¹⁴¹ Türkçede rekabet ve yarışma kelimeleri çoğu zaman aynı anlama gelmekte ve bir-birinin yerine kullanılmaktadır. İngilizcede ise competitive market ve contestable market ifadeleri arasında bir nüans bulunmaktadır. İlkinde piyasada birçok aktör bulunmakta, bunlar piyasaya giriş ve çıkışlarda serbest olarak hareket etmektedir ve rekabet keskindir. İkinci durumda ise piyasada bir veya birkaç aktör bulun-makta, rekabet daha zayıf, piyasaya giriş çıkışlarda yine bir kısıt veya engel bu-lunmamaktadır.

¹⁴² Davies, s. 565.

ma yol açan sebebin; hükümetin, sağlık hizmeti veren Ulusal Sağlık Hizmeti birimlerinin yeterince teşvik alamadığı için bütünüyle piyasaya uyum sağlayamaması ve piyasa yönelimine başvurmak isteyen birimlerin merkezi idare tarafından kısıtlandığı düşüncesinde olması gösterilmektedir.¹⁴³ Reformla amaçlanan, piyasalaştırma ve özelleştirmeler aracılığıyla¹⁴⁴ sağlık hizmetinin maliyetinin düşürülmesi¹⁴⁵ ve açıkça ifade edilemese de sağlığa bütçeden ayrılan kaynakların azaltılmasıydı.¹⁴⁶ Fakat rekabetçi piyasalar, fazladan işlem maliyetine yol açmakta ve bu alanlarda faaliyet yürütmek daha *pahalı* olmaktaydı.¹⁴⁷ Sağlık sisteminin piyasalaştırılması, artan maliyetlerin yanında yoksul insanları korunmasız bırakmaktadır.¹⁴⁸ Ayrıca işgücü piyasasının dinamiklerinin sağlık gibi emek yoğun kamu sektörü alanları için istikrarsızlaştırıcı olduğu da belirtilmektedir.¹⁴⁹

Kanunla getirilen ilk önemli değişiklik, özel kuruluşların ve üçüncü sektörün, sağlık alanında faaliyet yürüten kamu kurumlarıyla rekabet içerisine girebileceği bir piyasa yapısı yaratılmasıdır.¹⁵⁰ Ayrıca oluşturulan Denetleme Kurulu; Ulusal Sağlık Sistemi birimlerinin piyasa katılımcısı gibi hareket etmemeleri durumunda, rekabete aykırı uygulamaları engellemek için Rekabet Kanunu'nu devreye sokabilecektir.¹⁵¹ Bu düzenlemeler Ulusal Sağlık Sisteminin, bakanlığın işlemlerine değil rekabet hukukunun genel kurallarına tâbi olması sonucunu doğurmuştur.¹⁵² Bu durum, piyasanın hukukileştirilmesi (*juridification of the market*) olarak tanımlanmaktadır.¹⁵³ Kanunla, sağlık hizmetinin yürütülmesi desantralize edilmiş ve çeşitli yerel birimler kurulmuştur.¹⁵⁴ Fakat piyasalaştırmanın ve kurulan yerel birimlerin istenilen sonucu

¹⁴³ Ibid., s. 566.

¹⁴⁴ Krahler/Greer, s. 216 vd.

¹⁴⁵ Sterckx/Cockbain, s. 232.

¹⁴⁶ Holly Pownall, "Neoliberalism, Austerity and the Health and Social Care Act 2012: The Coalition Government's Programme for the NHS and its Implications for the Public Sector Workforce", *Industrial Law Journal*, C. XLII, S. 4, 2013, s. 424.

¹⁴⁷ Davies, s. 566.

¹⁴⁸ Modi/Clarke/McKee, s. 1.

¹⁴⁹ Ibid., s. 2

¹⁵⁰ Pownall, s. 425.

¹⁵¹ Stirton, s. 193; Davies, s. 566.

¹⁵² Ibid., s. 567.

¹⁵³ Ibid., s. 581-585.

¹⁵⁴ Pownall, s. 425.

doğurmaması nedeniyle her iki hamle de geri alınmıştır.¹⁵⁵ Bu durum, gelişkin kapitalist ülkede neo-liberalizmin zayıfladığına ilişkin güçlü bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

Muhafazakâr Parti-Liberal Demokrat Parti koalisyonu aynı dönemdeki bir diğer reformu, yine 2012 tarihli Refah Reformu Kanunu'yla (*Welfare Reform Act*) gerçekleştirmiştir. 1940'lardan beri Birleşik Krallık'taki refah sistemi konusundaki en kapsamlı değişiklik olarak değerlendirilen reformun amacı; işsizlik, hastalık, engellilik nedeniyle çalışmayan yurttaşların ve kısa süreli çalışan yurttaşların çalışmaya başlamasını veya tam gün çalışmasını özendirmek, yapılan refah transferlerini azaltmaktır.¹⁵⁶ Yine aynı amaçla yalnız yaşayanlar, çocuklu ve çocuksuz çiftler için yardım miktarının üst sınırı ayrı ayrı belirlenmiştir.¹⁵⁷ Reformun bir diğer amacı da, sosyal konutlarda yaşayan yurttaşların kendi ihtiyaçlarına uygun büyüklükte evlerde oturmasının, gereğinden fazla büyük konutlarda oturanların ise yatak odası vergisi (*bedroom tax*) olarak adlandırılan daha fazla bedel ödemesinin sağlanmasıydı.¹⁵⁸ Sağlık hizmeti reformu konusunda atılan geri adımların tersine, artık tek başına iktidar olan Muhafazakâr Parti, refah ödemelerinde daha sıkı bir sisteme geçmeyi amaçlamaktadır. 2023 yılının son çeyreğinde Çalışma ve Emekliler Bakanlığı, toplumun dezavantajlı kesimlerinin çalışma hayatına daha fazla katılması için hükümete, evden ve esnek çalışma modellerine geçilmesini önermiştir.¹⁵⁹ Maliye Bakanlığı da işsiz hanehalkı sayısının azaltılması konusunda adımlar atılacağını, İş Bulma Kurumu'yla bağlantıya geçmeyen, Kurum kendisine önerdiği işi reddeden veya altı ay içerisinde iş bulma konusunda yeterince çaba sarf etmeyen yurttaşlara, refah yardımlarının kesilmesi de dâhil olmak üzere, çeşitli yaptırımların uygulanacağını

¹⁵⁵ Nick Triggle, "Are Andrew Lansley's NHS reforms being binned?", 19.1.2019, <https://www.bbc.com/news/health-46827981>, Erişim Tarihi: 21.1.2024.

¹⁵⁶ Neville Harris, "Welfare Reform and the Shifting Threshold of Support for Disabled People", *The Modern Law Review*, C. LXXVII, S. 6, 2014, s. 890-891; Barbara Makowiecki, "Great Britain's Welfare Reform Act of 2012- Implementation Overview, Preliminary Impact, and Future Implications", *International Lawyer*, C. XLVIII, S. 3, 2014, s. 246, 252.

¹⁵⁷ Ibid., s. 250.

¹⁵⁸ Ibid., s. 254-255, Harris, s. 920-921.

¹⁵⁹ <https://www.gov.uk/government/news/government-announces-new-welfare-reforms-to-help-thousands-into-work>, Erişim Tarihi: 21.1.2024.

nı ilan etmiştir.¹⁶⁰ İş arama konusunda yeterince çaba sarf etmeme, tespit edilmesi zor ve sübjektif bir ölçüttür. Dolayısıyla yurttaşların aldığı sosyal yardımlar bu gerekçeyle kolayca azaltılabilecek veya kesilebilecektir. Ayrıca iş bulma kurumlarının önerdiği işlerin, onur kırıcı ve kabul edilemez nitelikte olduğu durumlarla da karşılaşmaktadır.¹⁶¹ Bu anlamda önümüzdeki dönem, sosyal yardımlar konusunun Birleşik Krallık'ta önemli bir mücadele başlığı olacağını düşünüyoruz.

SONUÇ

20. yüzyılın ikinci çeyreğinden 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Birleşik Krallık'ta kamu hizmeti, genişleme-daralma diyalektiği içerisinde salınmıştır. Klasik liberalizmin yaşadığı kriz; iki dünya savaşı nedeniyle milyonlarca kişinin hayatını kaybetmesine ve sakat kalmasına yol açmış, iki savaş arasındaki dönem çok ciddi boyutta işsizlik ve yoksulluk yaratmış, II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın önemli sayılabilecek bir bölümü sosyalist kuruluş sürecine girerek planlı ekonomi uygulamasına geçmiştir. Tüm bu sürecin yarattığı baskı nedeniyle, Birleşik Krallık da dâhil olmak üzere gelişkin kapitalist ülkelerde birçok sektörde devletleştirmeye başvurulmuş, kamu hizmetinin alanı genişletilmiş, eğitim, sağlık, ulaşım hizmetlerinin çok önemli bir bölümü devlet tarafından ücretsiz veya sübvansede edilerek yürütülmüştür. Bu dönem yaklaşık otuz yıl sürmüş ve sermaye birikimi bakımından yeni bir krize yol açmıştır. Bu krizi çözmek için gelişkin kapitalist devletlerin ürettiği çözüm, piyasalaştırma ve özelleştirme uygulamalarıyla kamu hizmetinin genişleyen alanının daraltılması olmuştur. Birleşik Krallık bu konuda dünyada öncü bir rol üstlenmiş ve diğer ülkeleri de etkilemiştir. Bu süreç, 1979'da Muhafazakâr Partinin iktidara gelmesiyle başlamış, birtakım değişikliklerle İşçi Partisi iktidarında da devam etmiştir. 1989-91 yılları arasında sosyalist sistemin çözülmesiyle sermaye ve mal ihracının artması, Yugoslavya, Irak, Afganistan gibi

¹⁶⁰ <https://www.epilepsy.org.uk/autumn-budget-2023-welfare-reforms-announced>, Erişim Tarihi: 21.1.2024.

¹⁶¹ <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/1482371/If-you-dont-take-a-job-as-a-prostitute-we-can-stop-your-benefits.html#%3A~%3Atext%3DUnder%20Germany%27s%20welfare%20reforms%2C%20any%2Cor%20lose%20her%20unemployment%20benefit>, Erişim Tarihi: 21.1.2024.

ülkelerin parçalanması-işgali sermaye birikiminin artmasına neden olmuştur. Ancak 2007-2008 krizinden günümüze kadar yaşanan gelişmeler nedeniyle piyasalaştırma, özelleştirme ve parasalcılık gibi uygulamaların merkezinde durduğu neo-liberalizm krize girmiştir. Önümüzdeki dönem devlet, üretimde ve hizmet sunumunda daha etkin bir konumda olacaktır. Kamu hizmeti alanının genişlediği bir ortamda yurttaş-devlet ilişkileri bağlamında idare hukukunun da etkisinin artacağını düşünüyoruz. Bu dönemde yurttaşların temel hak ve özgürlükleri kamu hukuku tarafından korunacaktır.¹⁶²

Kaynakça

Kitaplar

- Althusser Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler, Türkiye'de ve Dünyada Ekonomik Bunalım, Yordam Kitap, İstanbul, 2011.
- Bell John/Lichère François, Contemporary French Administrative Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2022.
- Cabinet Office, Modernising Government, The Stationary Office, 1999.
- Calabro Andrea, Governance Structures and Mechanism in Public Service Organizations, Springer-Verlag, Berlin, 2011.
- Cane Peter/McDonald Leighton/Rundle Kristen, Principles of Administrative Law, 3rd Ed., Oxford University Press, Melbourne, 2018.
- Clarke John/Newman Janet/Smith Nick/Vidler Elizabeth/Westmarland Louise, Creating Citizen Consumers: Changing Publics & Changing Public Services, Sage Publications, London, 2007.
- Craig Paul P., Administrative Law, 7th Ed., Sweet and Maxwell, London, 2012.
- Denhardt Janet V./Denhardt Robert B., The New Public Service, M. E. Sharp Inc., New York, 2007.
- Dobb Maurice, Capitalism Yesterday and Today, Monthly Review Press, New York, 1962.
- Doherty Tony L. /Horne Terry, Managing Public Services - Implementing Changes, Routledge, London, 2002.
- Eley, Geoff, Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000, Oxford University Press, New York, 2002.
- Engels Friedrich, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1998.
- Gözübüyük A. Şeref /Tan Turgut, İdare Hukuku C. I, 9. Bas., Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.

¹⁶² Karahanoğulları, İdare Hukuku, s. 18.

- Gromiko Andrey, Anılarım, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Harvey David, Social Justice and the City, 2nd Ed., Blackwell Publishers, Oxford, 1993.
- Harvey David, Spaces of Capital: Towards a Critical Geography, Routledge, New York, 2001.
- Harvey David, Limits to Capital, 2nd Ed., Verso, London, 2006.
- Harvey David, The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism, Oxford University Press, New York, 2010.
- Hawke Neil/Parpworth Neil, Introduction to Administrative Law, Cavendish Publishing Limited, London, 1998.
- Hobsbawm Eric J., The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991, Abacus, London, 1995.
- Karahanogulları Onur, Kamu Hizmeti: Kavram ve Hukuksal Rejim, 3. Bas., Turhan Kitabevi, Ankara, 2015.
- Karahanogulları Onur, İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2022.
- Le Grand Julian, The Other Invisible Hand: Delivering Public Services Through Choice and Competition, Princeton University Press, New Jersey, 2007.
- Marx Karl, Kapital C. I, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara, 2000.
- Marx Karl, Kapital, C. II, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara, 1992.
- Marx Karl/Engels Frederick, Selected Works in Three Volumes, Progress Publishers, Moscow, 1976.
- Newman Janet/Clarke John, Publics, Politics and Power: Remaking the Public in Public Services, Sage Publications, London, 2009.
- Nistor Laura, Public Services and The European Union: Healthcare Health Insurance and Education Services, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2011.
- O'Toole, Barry J., The Ideal of Public Service: Reflections on the Higher Civil Service in Britain, Routledge Oxon, 2006.
- OECD, Together Better for Public Services: Partnering Citizens and Civil Society, OECD Publishing, Paris, 2011.
- Özay İl Han, Günışığında Yönetim, Alfa Yayınları, 3. Bas., İstanbul, 1996.
- Panitch Leo/Konings Martijn(eds.), American Empire and the Political Economy of Global Finance, Palgrave, London, 2009.
- Poulantzas Nicos, State, Power, Socialism, Verso Classics, London, 2000.
- Whitfield Dexter, Public Services or Corporate Welfare, Pluto Press, London, 2001.

Makaleler ve Kitap Bölümleri

- Alasdair M. Blair, "The British Iron and Steel Industry Since 1945", *Journal of European Economic History*, C. XXVI, S. 3, 1997, s. 571-581.
- Azrak A. Ülkü, "Millileştirme ve Kamu Hizmeti", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XXXVI, S. 1-4, 1970, s. 44-78.
- Bilgen Pertev, "Kamu Hizmeti Hakkında", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, C. I, S. 1, 1980, s. 113-116.

- Boyne George A, "Competitive Tendering in Local Government: A Review of Theory and Evidence", *Public Administration*, C. LXXVI, S. 4, 1998, s. 695-712.
- Çal Sedat, "İdare Hukukunda Metalaştırma Serüveni: 1980'lerden Bugüne Kamu Hizmetinde Başkalaşım ve İdare Hukukunun Bu dönemdeki Kimlik Sorunlarına Bakışlar", in *Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm*, Ed. Ali Murat Özdemir/Muammer Ketizmen, İmge Yayınları, Ankara, 2014, s. 111-169.
- Davies A.C.L., "This Time, It's for Real: The Health and Social Care Act 2012", *The Modern Law Review*, C. LXXVI, S. 3, 2013, s. 564-588.
- Entwistle Tom/Steve Martin, "From Competition to Collaboration in Public Service Delivery: A New Agenda for Research", *Public Administration*, C. LXXXIII, S. 1, 2005, s. 233-242.
- Filho A. Said, "Crisis in Neoliberalism or Crisis of Neoliberalism?", *Socialist Register*, C. 47, 2011, s. 242-259.
- Grimshaw Damien/Vincent Steve/Willmot Hugh, "Going Privately: Partnership and Outsourcing in UK Public Services", *Public Administration*, C. LXXX, S. 3, 2002, s. 475-502.
- Harris Neville, "Welfare Reform and the Shifting Threshold of Support for Disabled People", *The Modern Law Review*, C. LXXVII, S. 6, 2014, s. 888-927.
- Jos Philip H./Tompkins Mark E., "Keeping It Public: Defending Public Service Values in a Customer Service Age", *Public Administration Review*, C. LXIX, S. 6, 2009, s. 1077-1086.
- Karahanoğulları Onur, "Marksizm ve Hukuk", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. LVII, S. 2, 2002, s. 61-92.
- Karahanoğulları Onur, "Kamu Hizmetinde Kriz Yeni Denge ve Hukuk", *Emek Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 8, 2002, s. 38-47.
- Karahanoğulları Onur, "Kamu Hizmetleri Piyasa İlişkisinde Dördüncü Tip: Eksik İmtiyaz (Kamu-Özel Ortaklığı)", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. LXVI, S. 3, 2011, s. 177-215.
- Karahanoğulları Yiğit, "Kamu Özel Ortaklığının Mali Değerlendirmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. LXVII, S. 2, 2012, s. 95-125.
- Karasu Koray, "İngiltere", in *Kamu Hizmeti Ülke İncelemeleri*, Ed. Güler Birgül A./Karahanoğulları Onur / Karasu Koray/ Dikmen Ahmet A./Akın Özden/Tellal Erel/Keskin Nuray E./ Çınar Tayfun / Esen Selin/Kutlu M. Necati, AÜ SBF Kayyum Yayını, Ankara, 2004, s. 85-181.
- Kee James Edwin/Forrer John, "Private Finance Initiative: The Theory Behind Practice", *International Journal of Public Administration*, C. XXXI, S. 2, 2008, s. 151-167.
- Kelly Josie, "Reforming Public Services in the UK: Bringing in Third Sector", *Public Administration*, C. LXXXV, S. 4, 2007, s. 1003-1022.
- Kitsos John, "Privatisation and Public Private Partnerships: Defining the Legal Boundaries from an International Perspective", *European Procurement & Public Private Partnership Law Review*, C. XX, S. 1, 2015, s. 17-28.
- Krahler Nick/Greer Ian, "When does Marketisation Lead to Privatisation? Profit-Making in English Health Services after the 2012 Health and Social Care Act", *Social Science & Medicine*, C. CXXIV, 2015, s. 215-223.

- Makowiecki Barbara, "Great Britain's Welfare Reform Act of 2012- Implementation Overview, Preliminary Impact, and Future Implications", *International Lawyer*, C. XLVIII, S. 3, 2014, s. 243-269.
- Millward Robert, "The 1940s Nationalizations in Britain: Means to an End or the Means of Production?", *The Economic History Review*, C. L, S. 2, 1997, s. 209-234.
- Modi Neena/Clarke Jonathan/McKee Martin, "Health Systems Should be Publicly Funded and Publicly Provided", *British Medical Journal*, C. CCCLXII, 2018, s. 1-4.
- Niskanen William A., "Perspectives on Public Choice: A Handbook", in *Reflections of a Political Economist: Selected Articles on Government, Policies and Political Processes*, Cato Institute, Washington DC, 2008.
- Ozansoy Cüneyt, "Türkiye'de Kamu Hizmeti Tartışmaları: Bir Hamaset ve Habaset Alanı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XLVI, S. 1, 1997, s. 85-100.
- Örücü Esin, "Büyük Britanya'da İdarenin Yargısal Denetimi", in *II. Ulusal İdare Hukuku Kongresi: İdari Yargının Dünyadaki Bugünkü Yeri*, Danıştay Yayınları, Ankara, 1993, s. 254-270.
- Pownall Holly, "Neoliberalism, Austerity and the Health and Social Care Act 2012: The Coalition Government's Programme for the NHS and Its Implications for the Public Sector Workforce", *Industrial Law Journal*, C. XLII, S. 4, 2013, s. 422-433.
- Sterckx Sigrid/Cockbain Julian, "The UK National Health Service's 'Innovation Agenda': Lessons on Commercialisation and Trust", *Medical Law Review*, C. XXII, S. 2, 2014, s. 221-237.
- Stirton Lindsay, "Back to the Future? Lessons on the Pro-Competitive Regulation of Health Services", *Medical Law Review*, C. XXII, S. 2, 2014, s. 180-199.
- Şener Hasan Engin, "Postmodern Dönemde Devleti Modernleştirmek: Yeni İşçi Partisi'nin Kamu Hizmeti Anlayışı", *Anıte İdaresi Dergisi*, C. XXXVII, S. 3, s. 121-146.
- Şenses Fikret/Bakır Caner/Öniş Ziya (eds.), *Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen*, İletişim Yayınları, 2013.
- Walker, Richard M./Brewer Gene A./Boyne George A./Avellaneda, Claudia N., "Market Orientation and Public Service Performance: New Public Management Gone Mad", *Public Administration Review*, C. LXXI, S. 5, 2011, s. 707-717.

İnternet Kaynakları

- <https://www.bbc.com>
- <https://www.epilepsy.org.uk>
- <https://www.gov.uk>
- <https://www.greenparty.org.uk>
- <https://www.passengertransport.co.uk>
- <https://www.sochealth.co.uk>
- <https://www.telegraph.co.uk>
- <https://www.theguardian.com>
- Diğer Kaynaklar
- The Guardian, 24 Temmuz 2004.